

Tullberg
Anordnungen

Dc 90

Några Anmärkningar

vid

LITTERAT. ARAB. DOCENTEN M. M. MAG. C. J. TORNBERGS

Academiska Afhandling

DE LINGUÆ ARAMÆÆ DIALECTIS

AF

OTTO FREDRIK TULLBERG.

UPSALA,

LEFFLER OCH SEBELL.

—
1843.

Wörterbuch

iv

Verlag von C. J. TORNBORG

DEUTSCHE DIALECTEN

OTTO BREITNER VERLAG

VERLAG
LEIPZIG UND BERLIN
1881

—•••••

Dissertationen *De Linguae Aramae Dialectis* har af Docenten TORNBORG blifvit författad och utgifven såsom lärdomsprof för den lediga Orientaliska Professionen i Upsala. Consistorii Academici pluralitet har också funnit honom derigenom hafva documenterat sig nöjaktigt i och för hela det gebiet, som hör till denna Profession, och till en väsendtlig del på grund deraf ansett honom värdig att uppföras i främsta rummet på förslaget. Detta, jemte mitt intresse för sjelfva saken, gaf mig anledning att med uppmärksamhet genomgå och granska hans arbete, för att se, hvilka insigter, Consistorium ansåge nöjaktiga hos en blifvande Professor i de Österländska språken; och då jag vid denna granskning fann, att den linguistiska delen af arbetet, hvilken här egentligen bör tagas i betraktande, då den archeologiska icke förutsätter någon speciell kännedom af språken, endast omfattade högst elementära ämnen, men ändock ofta förrådde obekantskap äfven med dem, och innehöll många misstag och felaktigheter; så kunde jag ej underlåta att anmärka detta i mina underdåniga besvär öfver förslaget. Men som jag ej velat lemna detta påstående utan bevis, och dessa icke lämpligen kunde intagas i klagoskriften, har jag ansett mig höra på detta sätt offentliggöra desamma, på det sakkunnige personer må kunna döma om, huruvida mitt omdöme varit befogadt eller ej.

Författaren afhandlar i korthet vocal- och consonantförändringar, gifver en mer eller mindre fullständig förteckning på pronomina, neminernas pluraländelser, samt

vidrörer bildningen af tempora och modi: detta, så vidt fråga är om Syriskan och Chaldeiskan. Uppsatserne rörande Samaritanskan och Zabeiskan äro vida mer korta och ofullständiga. — Om den sakkännedom och noggrannhet, som Förf. vid behandlingen ådagalagt, kan man döma af följande anmärkningar.

Sid. 23, r. 5. "Zade (γ) Hebræorum ab Aramæis in Ain (ϑ) mutari, notissimum est. Chaldaica vero lingua γ haud ubique conservat." Hvad betyder detta? här måtte vara något uteglömdt, eller annars något qui pro quo. Utaf de anförda 2:ne exemplen "מצע, חמע, syr. *مصع, مصع*" kan man ej draga någon säker slutsats, alldenstund det ena upphäfver hvad det andra möjligen kunde bevisa. Menar Förf. med *conservat, commutat*, eller med *ubique, raro*, så torde i alla fall חמע böra ändras till מרמ, hvilken form ordet äfven har jemte den förra. Skulle någon af dessa gissningar vara den rätta, så uppkommer likväl deraf den slutsats, att Hebreernes γ *alltid* hos Syrerne öfvergått till ϑ, hvilket icke är fallet, och hvarom man genom en blick på det i CASTELLI Lex. befintliga ordregister lätt kan öfvertyga sig.

S. s. r. 15. "Si syllaba in linguis cognatis esset dageschanda, in Aramæa litterâ insertâ vel vocali productâ reduplicatio compensata est." Här borde ett *interdum* e. d. blifvit tillagdt; ty annars skulle man anse för regel, hvad som egentligen är undantag. Hvad t. e. Nun epenth. beträffar, är det i Chaldeiskan företrädesvis brukligt i vissa former af anomala verber (עע och פפ, J. D. MICHAËLIS Grammat. Chald. p. 15) samt i en del andra ord; i Syr. deremot förekommer det mycket sällan, och när det förekommer, occulteras det alltid (HOFFMANNI Grammat. Syr. p. 131.). — För att bevisa, att dagesch forte upplöser sig i lång vocal. Jod (se not. o), nöjer sig ej Förf. med att citera GESSENIUS, utan framdrager både Mischna och Talmud och Zabeiskan, då likväl inom

Hebreiskan, sådan den finnes i vår gamla codex, förekomma fullgiltiga exempel härpå (GESENI Lehrgeb. p. 145).

S. s. r. 17. "Ita quoque Resch (ר) in utraque dialecto his immittitur vocalibus." Då här icke gerna kan vara fråga om *vocaler*, måste man väl i stället för *vocalibus* läsa *vocalibus*; men dermed blir ej sjelfva saken till fullo afhjelpat; ty af de anförda orden äro några, som ej tillhöra båda dialecterne, neml. שרביט och כרבל, hvilka äro endast Chaldeiska ord. Väl vete vi, att de hafva funnits, som hänfört שרביט, i stat. emphat. שרביט, till שרביט, men de äro grundligt vederlagde redan af J. D. MICHAËLIS (CASTELLI Lex. Syr. p. 937.). Hvad פונס beträffar, är dess ursprung nog tvetydigt, för att med någon rimlighet kunna föras hit. Dessutom förekommer ej i Hebreiskan roten פנס, och i Arabiskan är Resch redan inskjutet, فونس. Deremot har man andra, säkrare ord att sätta i stället, t. ex. גרמירא (CASTELLI l. l. p. 171, BUXTORFI Lexicon Chald. p. 478), ערטל (CAST. 676, BUXT. 1664) o. s. v. — R. 19. "Syri eodem modo Lomadum (ל) aliquoties adhibent e. c. in לללללללל *olla* a שפה *fudit*." Förf. har här tilldelat שפה en betydelse, som det ej har, och synbarligen förväxlat det med שפך (Jmfr. BUXT. l. l. 2494, GESEN. Lex. Hebr. Ed. 3. p. 1032), hvarigenom hela saken förfaller. — R. 23. "Eandem ob caussam Mem et Nun (ם, ן) hic adjiciuntur." Här gifver Förf. ej exempel på ord med inflickadt Mem, hvarföre dessa må tjena såsom tillägg: ןללללללל, ןללללללל (se AGRELLI Otiola Syr. p. 35). Förf. slutar dessa dialectegenheter med den anmärkningen: "In nominibus littera duplex non raro servata etiam animadvertitur e. c. עממיה." Är detta anfördt såsom en egenhet hos Chaldeiskan — och hvarföre står det annars här? — så är valet af exempel åtminstone misslyckadt, emedan samma ord förekommer med dubbelt *m* så väl i Syriskan såsom ןללללללל, som i Hebreiskan, עממים, Zabeiskan,

צִמְיוֹן (NORBERGI Lexidion Cod. Nas. p. 175), och Samaritansk Gen. 17, 16. Men det är ej blott i nominer ett sådant förhållande äger rum, utan äfven i verber, t. ex. וּלְלַח m. fl. se WINERS Grammatik des bibl. und targum. Chaldaismus p. 52; LUD. de DIEU Grammatica L. L. Orientt. p. 247.

Härefter börjar Förf. att afhandla *Articularne*, hvarmed menas interjectioner, pronominer, conjunctioner och præpositioner. "Ut a demonstrativis incipiam, הֵן, הֵן, ecce" &c. Här och i det följande får väl הֵן anses såsom tryckfel i stället för הֵן. Vidare: "הֵן e הֵן et הֵן e הֵן formæ contractæ, in Chaldaica separatæ occurrunt" Skall man taga detta efter orden, så skulle de motsvarande Chaldeiska formerna beta הֵן, הֵן, הֵן, hvilket icke är förhållandet; deremot sammandragas de till הֵן, הֵן.

S. 25, r. 1. "ה autem præpositivus, qui forsitan ex הָ allato proficiscitur, in הֵן Syrorum et in particulis comparativis tantum apparet." Orätt: detta הֵן visar sig äfven i הֵן af הֵן + הֵן, i הֵן af הֵן + הֵן, i הֵן af הֵן + הֵן, i הֵן af הֵן + הֵן o. s. v. — R. 3. "Pluralia הֵן, הֵן, הֵן una cum הֵן et הֵן formis Chaldæorum הֵן (serius הֵן), si præfixam exceperis litteram, apprime respondent." Det är visserligen en sanning, att om man ifrån de anförda orden borttager första bokstafven, så är det återstående för begge dialecterna så lika, att man knapt kan finna något likare, neml. *nun nun* och *nen nen*. Men hvarföre denna ytterliga försigtighet? De motsvarande Chaldeiska formerne ligga ju så nära och likheten är så påtaglig, att man ej behöfver borttaga det ringaste, för att finna öfverensstämmelsen, som synes af följande uppställning:

Syr.	Chald.
ܐܝܢܐ	אֵינן
ܐܝܢܐ	אֵינן
ܐܝܢܐ	הַאֵינן
ܐܝܢܐ	הַאֵינן
ܐܝܢܐ	הֵנּוּן
ܐܝܢܐ	הֵינּוּן

S. s. r. 7. "Voce interrogativa ܐܝܢܐ Syris frequentissima Chaldæi carent, quamvis prima ejus syllaba אֵי apud eos non raro obveniat, ut in אֵיִרְוֹן, אֵיִרְאָ." Det äger sin riktighet, att ܐܝܢܐ ej förekommer i Chald., ehuru det till derivation är lika med אֵיִרְוֹן; men härvid har Förf. förbisett, att femin. af ܐܝܢܐ, neml. אֵיִן alldeles motsvarar det anförda אֵיִרְאָ.

S. s. r. 9. "Alia demonstrativorum in Resch (ר) exeuntium classis, ad quam e. c. אֵרִי אֵרִי vel אֵרִי אֵרִי (nonnunquam אֵרִי) pertinent, in Syriaca non, nisi cum aliis composita, exstat; conferas ܐܝܢܐ (chald. הֵרָא)." Af de anförda orden erkännes ej אֵרִי såsom ett demonstrativum. Anledningen till misstaget är lätt att inse. HUFFELD anför nemligen i sitt *System der Semitischen Demonstrativbildung* (Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, Tom. II, p. 133), såsom ett bihang till demonstrativstammar med slut-l, följande:

"הֵרָא: Chald. 1) אֵרִי u. הֵרִי = אֵרִי siehe!

2) אֵרִי weil, denn.

ܐܝܢܐ Syr. = Chald. הֵרָא."

Denna uppgift har Förf. utan pröfning följt, och utan att gifva akt på, att HUFFELD sjelf sedermera rättat detta fel. Ut i samma band af nyss omtalda Zeitschrift, p. 427 — 8,

beklagar han, att den brådska, hvarmed den förra afdelningen affättades, kommit honom att begå åtskilliga misstag. "Das einzelne anlangend", säger han, "so ist zuvörderst in der Tafel das Princip der Scheidung von Demonstrativen und Beziehungswörtern, welches nur in der Bedeutung liegen kann, nicht überall gehörig festgehalten, indem sich daneben hie und da auch die Rücksicht auf die äussere Form einschlich." Nu anföres exempel af demonstrativer, dem han hänfört till relativer. "Umgekehrt gehört -- das zunächst nur zur Vergleichung angeführte Conj. אָרִי S. 133 unter die Beziehungswörter." Hvad ordet דָּרָא beträffar, så existerar ej en sådan Chald. partikel: det är utan tvifvel en mindre trogen copia af HUPFELDS på samma ställe anförda דָּרָא.

S. s. r. 12. "Formæ aspiratæ in Kaf et Lamed desinentes variant: syr. אָכַפּ, אָלֵם, chald. אֲלֵי, אֲלֵי et אֲלֵי." Äfven här förekomma några ord, som ej finnas i språken, neml. אָכַפּ och אֲלֵי. Det torde ej vara så lätt att utgrunda, hvarifrån Förf. hemtat det förstnämnda. Dock faller det oss in, att Förf. haft det Chald. ordet אֲלֵי i tankarne, men iklädt det Syrisk drägt: vore detta träffadt, så skulle denna sats låta sålunda: "Formæ aspiratæ — — variant: syr. אָכַפּ, chald. אֲלֵי"; etc. Det sednare nybildade ordet אֲלֵי bör vara אֲלֵי (Buxt. p. 609). Man hade ej här bordt sakna det motsvarande Syriska אָכַפּ. Med אֲלֵי kunde man anse אֲלֵי analogt, hvilket likväl ej förekommer utan i sammansättning, t. ex. med אֲלֵי, אֲלֵי = אֲלֵי, אֲלֵי, likasom אֲלֵי kan anses vara sammandraget af אֲלֵי.

S. s. r. 14. "Pronomina demonstrativa Chaldaica דָּרָא, דָּרָא (הָרִין) — — a דָּרָא Hebræorum proficiscuntur, cui littera ך index altera addita est, in solo Chaldaismo usu recepta sunt; dum Syri אֲלֵי, אֲלֵי e. s. p. semper adhibent." Här synes Förf., hvad דָּרָא beträffar, hafva missförstått HUPFELD, som säger på ett ställe: "als

Demonstr. findet sich nur die Urform רָ im Chaldäischen" (p. 434 a. s.). Troligen har Förf., utan afseende på hvad som närmast föregår och efterföljer, läst: "als Demonstr. findet sich die Urform רָ nur im Chald.," hvilket naturligtvis ger en helt annan mening. Emedlertid anför H. nästan omedelbart härpå Syriska ord, i hvilka detta רָ anträffas, neml. רָ och רָ . — רָ eller רָ förekommer likaledes i Syr., såsom uti רָ , hvilket motsvarar Chald. רָ och רָ af מָ och מָ + רָ (BUXTORF, l. l. p. 556, WINER, l. l. p. 30), samt i רָ analogt med det af Förf. framställda רָ , som äfven heter רָ (BUXT. 556). Att de Syr. derivaterne af רָ antagit adverbiala betydelse kan ej ändra sjelfva saken: samma förhållande äger ju rum i Chald. — R. 17. "Idem רָ in vocabulis Chaldaicis רָ , רָ ---, in Syriacismo non usitatis, iterum redit." Likaledes orätt: רָ eller רָ förekommer uti Syr. רָ .

Uti noten *t* gör Förf. rörande det relativa רָ och רָ följande anmärkning: "Aramæi universi statum etiam constructum, sicut Hebræi, quamquam rarius usurpant; frequentior enim est articuli רָ vel רָ usus ad hunc verborum nexum exprimendum." Så vida är det rätt: det är ock en urgammal sats. Men nu kommer en ny rörande Hebreiskan: "In Hebraismo recentiore eodem modo רָ et רָ - - - usurpantur." Förf. påstår således, att ej blott רָ , utan äfven רָ brukas på samma sätt som רָ och רָ för att uttrycka Genitivus, till följe hvaraf uti Hebreiskan äfven skulle kunna äga rum en sådan combination, som denna: רָ e. d., hvilket är alldeles falskt, och kan ej med något exempel bevisas. I det följande erkänne vi ej רָ såsom en *Arameisk* form, emedan i Syriskan רָ ej förekommer såsom ett sjelfständigt ord. Riktigt heter den רָ .

Sid. 26, r. 4. "Dialecto et Chaldaicæ et Syriacæ forma pluralis רָ masc. et רָ fem. communis est." För

fullständighetens skull borde här stått *forma absoluta pluralis*, emedan i nästföljande punkt, ehuru ej med denna i strängt logiskt sammanhang, ordas om stat. plur. emphaticus. Utaf det anförda skall man utan tvifvel draga den slutsats, att *in* är den enda absol. pluralformen för begge dialecterne, då här ej, såsom i det följande, göres någon inskränkning. Detta är likväl emot verkliga förhållandet. De Syriska ord, som i sing. ändas på ܐܢܝ och ܐܢܝܢ formera pluralis på ܐܢܝܢܐ . De Chald. ord åter, som härstamma ifrån ܐܢܝ , och ändas i sing. på ܐܢܝܢܐ , ܐܢܝܢܐ m. m., erhålla i plur. ܐܢܝܢܐ (hvilket stundom sammandrages till ܐܢܝܢܐ). Den plur. fem. ändelsen i Syriskan skrives icke rätteligen ܐܢܝܢܐ *an*, då den är ܐܢܝܢܐ *on*, synnerligast icke när man har Syriska typer för hand. — Nu följer: "In nominibus vero, quorum singularis in ܐܢܝ exit, ea cernitur differentia, ut Syri statum plur. emphaticum ܐܢܝܢܐ consuetum retineant, Chaldæi autem hic ܐܢܝܢܐ habeant." Detta är, hvad Syriskan beträffar, alltför ofullständigt. Den emphat. plural-ändelsen ܐܢܝܢܐ hafva ej blott de ord, som i plur. absol. ändas på ܐܢܝܢܐ (således både de på ܐܢܝ och på ܐܢܝܢܐ , såsom vi nyss visat, L. DE DIEU p. 93), utan äfven flere andra, såsom ܐܢܝܢܐ , ܐܢܝܢܐ m. fl. (HOFFMANN, l. l. p. 263; HASSE, prakt. Handb. der aram. Sprache, p. 73; L. DE DIEU p. 93.). Den motsvarande Chald. ändelsen är icke, såsom Förf. vill, ܐܢܝܢܐ , utan ܐܢܝܢܐ ; således bildas af ܐܢܝܢܐ i plur. emph. ܐܢܝܢܐ , icke ܐܢܝܢܐ (WINER p. 83, DIEU p. 92). — Omedelbart härpå heter det vidare: "quum contra ubique alias illi (Syri) ܐܢܝܢܐ - - usurpent." Detta bevisar samma bekantskap med de Syriska declinationerna, som man skulle ådagalägga i afseende på de Latinska, i fall man ville påstå, att ord af 2:dra declinationen bilda sin pluralis på *-æ*. Förf. har nyss förut gifvit ܐܢܝܢܐ ett dubbelt uttal af *an* och *on* (r. 5). Här kan icke vara fråga om *an*, då en sådan pluraländelse ej existerar i Syriskan; alltså måste man läsa *on*, och denna tillhör *Femininer* i

stat. absol. plur. (Jfr *alla* Syriska *grammaticor*). Den ändelse, hvarom fråga är, heter i Syr. ܟܢܝܢܝܢܝܢ och i Chald. ܟܢܝܢܝܢܝܢ . — Uti en hithörande not (*v*) säges: "In Chaldaismo biblico scribitur tamen sæpe ܟܢܝܢܝܢܝܢ , dum Masorethæ ܟܢܝܢܝܢܝܢ legunt." Här kunde Förf. hafva tillagt, att dessa Masorethernas anmärkningar endast röra ordet ܟܢܝܢܝܢܝܢ ; äfvensom, att dersammastädes icke sällan förekommer formen ܟܢܝܢܝܢܝܢ för ܟܢܝܢܝܢܝܢ (ex. ܟܢܝܢܝܢܝܢ Dan. VII, 24.), hvilken Masoretherne lemnat i fred.

S. s. r. 9. Nu öfvergår Förf. till verberne, och börjar således: "In verbo conjugationes, quas dicunt, æque numero ac ratione consentiunt." I Syriskan äro likväl conjugationerne något talrikare. "Sed *Schafel* Syrorum raro in lingua Chaldaica reperitur, quæ tamen plures ex Hebræa recepit formas, quarum hæ sunt frequentissimæ: *Poel*, *Ithpoal*, *Pael*, *Ithpael*, *Polal*, *Ithpolal*, *Palpal* et *Ithpalpal*." WINER (Chald. Gram. p. 43) yttrar sig öfver detta ämne sålunda: "Wie im Hebräischen, so kommen auch hier bald durch Einschaltung einer quiescens, bald durch Reduplication eines Stammbuchstaben zu den gewöhnlichen Conjugationsformen einige seltnerer hinzu, die zum Theil in gewissen Klassen des irregulären *Verbi* stehend sind, nämlich: 1) das *Poel* und *Ithpoal*; — 2) das *Pael* mit *Ithpael*. So wie *Polal* mit *Ithpolal*; — 3) das *Palpal* und *Ithpalpal*; — Selten ist 4) das *Schaphel* und *Ischthaphal*." Att Förf. här hållit sig till WINER klandre vi ej, ty dennes uppgifter rörande Chald. äro i allmänhet säkrare och bestämdare, än hans föregångares. Men Förf. hade bordt tillse huruvida den Winerska meningen, som i och för sig sjelf är riktig, här kan äga tillämpning. Förf. har nyss förut yrkat, att begge dialecternes conjugationer äro lika till antal: nu, att om än Syrernes *Schafel* mindre ofta förekommer i Chaldeiskan, så har likväl denna hämtat flere former ur Hebreiskan, såsom

Poel, Ithpoal o. s. v. Är nu Förf:s mening, att Chal-deiskan öferskjuter Syriskan med dessa former, så hål-ler det icke streck med hvad förut är yttradt om conju-gationernes lika antal: menar åter Förf., att de följ. 4 conjugationerne äro efter Hebreiskan bildade *endast* af Chal-deiskan, men *icke* af Syriskan, så håller det icke heller streck: ty af dessa 4 äro 3 i båda dialecterne al-deles lika, neml. *Palet*, *Palpel* och *Poel* (ty den rin-ga förändringen *Pauel* torde ej böra afses) med deras passiver; och vid sådant förhållande kan väl ej den ena dialecten mer än den andra sägas hafva bildat sig efter Hebreiskan.

S. s. r. 13. "In declinando prima et praecipua cer-nitur discrepantia in littera Nun () tertiae personae masc. sing. et plur. affixa." Härvid fattas följande be-stämningar: 1:o om hvilken af dialecterne är här frå-ga? Detta skall väl den Syriska formen af Nun utvisa, ehuru det är en bildningsbokstaf, gemensam för båda. 2:o hvar skall detta Nun vidhängas, början eller slutet? Ordet *affixa* synes tillkännagifva det sednare, enligt vedertaget språkbruk, som Förf. ock på andra ställen följt, t. ex. p. 33, r. 18—19: i båda språken förekommer det äfven såsom praeformativ och affirmativ (Winer Ch. Gr. p. 5). 3:o till hvilket tempus bör det fogas? Vi förmode Förf:s mening vara den, att vid verbernes böjning begge dialecterne hufvudsakligen skilja sig der-uti, att *Syriskan* i vissa personer af *Futurum* antagit Nun såsom *Praeformativ*, der Chal-deiskan har Jod; och i sådant fall, 4:o äger detta *n* rum *endast* i de an-förda personerne? icke äfven i 3 plur. fem.?

Vid refererandet af båda språkens skiljaktigheter rörande praeteriti bildning medelst affirmativer, har Förf. valt de mest ovanliga Chal-deiska former i stället för dem, hvilka de bästa grammatici uppställt såsom norm för regelbundna verber, och derigenom nära nog fastställt

till regel, hvad som egentligen är undantag. Vi skole närmare visa detta. Förf. yttrar:

1:o "Secundam praeteriti personam mascul. Syri aformativâ litterâ Tau (2) nudâ effingunt, Chaldaei eam syllabâ טא claudunt." Den vanliga Chaldeiska ändelsen för denna person är lika med den Syriska, neml. טא utan vocal, alltså טא. Vi vilje nu i korthet anföra, hvad Grammatici härom yttra; ALTING, Synopsis institut. Chald. p. 18: "Aliqua (aliquando?) addunt 2:æ masc. טא vel טא paragogicum antecedente kametz." L. de DIEU, Gram. l. l. orientt. p. 191: "Chald. טא, et interdum Hebraeorum more, sed addito ט - -. Hoc טא est loco Hebr. טא quod hic aliquando paragogice apponitur." WINER, l. c. p. 38: "Die 2. Pers. sing. lautet fürs Masc. nicht selten טא, טא; in den Praeter. des Paël und Aphel aber, so wie im Præt. Peal solcher Verba, die als Sylbenvokal e oder o haben, ist diese Form selbst überwiegend." Häraf kunne vi med temlig säkerhet sluta, att טא endast i vissa fall, och icke i allmänhet, är öfvägende. — Förf. åberopar här Hebreiskan, men på ett icke lyckligt sätt. Han säger neml. i not. γ: "Constat, Hebraeos formam טא saepius טא plenam scripsisse. Vid. GESENII Lehrgeb. p. 265." Det citerade stället vittnar bättre än all annan vederläggning emot detta Förf:s anförande.

2:o "Prima vero apud illos in 2^a apud hos in טא desinit." Äfven i denna person öfverensstämmer Chal-deiskan regelmässigt med Syriskan, altså טא. Ändelsen טא förekommer väl, men uteslutande i de oregelbundna verber, hvars 3:dje radicalbokstaf quiescerar. ALTING, p. 17—18: "Quiescentia tertiâ radicali in masc. semper טא, et in prima persona interdum טא adhibent." L. de DIEU, p. 309: "טא) sic saepe etiam in Thargum cum Jod in fine, ut טא; alias sine Jod." Hos HASSE oeh WINER hafve vi ingenting förmärkt om än-

delsen וְהִי; men den sednare anför i paradigmet גַּלְתָּ for-
men גַּלְתִּי jemte גַּלְתִּי.

3:o (S. 27.) "In tertia plur. fem. dialectus syriaca
קַטְלָתָּ e קַטְלָתָּ contractam adhibet; chaldaica vero
קַטְלָתָּ recepit." Den vanliga formen är dock קַטְלָתָּ och
derför i paradigmmer af reguljera verber ensamt uppförd.
Den af Förf. angifna är paragogisk. WINER, p. 38: "An
die 3. Pers. Plur. Masc. wird in den spätern Targumim
zuweilen das paragogische ׀ angehängt, z. B. עֲבָרוּן. Aen-
lich lautet 3. plur. fem. אֲמָרְןָ (אֲמָרְנָן)." Jfr äfven p.
66, och L. de DIEU, p. 194.

S. s. r. 2. "Eadem affirmativorum diversitas in impe-
rativo regnat, in quo chaldaica juxta קַטְלָתָּ forma
hebraica maxime utitur." Nu kallar Förf. קַטְלָתָּ för
en Hebreisk form, men icke קַטְלָתָּ: på hvad grund
kunne vi ej inse, då dessa förhålla sig till hvarandra
som uti Hebr. שמענה till שמען, d. v. s. att den ena är
apocoperad af den andra. Det är ej blott i Hebr. och
Chald., der dessa kortare former af imperativus inträffa;
de förekomma äfven i Syriskan, קַטְלָתָּ och קַטְלָתָּ
(HOFFM. p. 173); i Samaritanskan זַעְקָן och זַעְקָנָה (CEL-
LARIU Horae Samar. p. 86), ja äfven i Zabeiskan; se
HOFFM. a. st. Jfr äfven L. de DIEU p. 202, WINER p.
66. — Förf:s yttrande: "eadem affirmativorum diversi-
tas in imperativo regnat," jemfördt med det schema för
praeteritum, Förf. nyss gifvit, skulle komma läsaren att
tro, det denna *diversitas* är verkligen stor; men för att
visa huru verkligt liten den är, vilje vi här framställa
praet. och imperat. Peal af reguljert verbum enligt de
mönster, hvilka de bäst erkände grammatici (HOFFMANN
och WINER) gifvit:

Praeteritum

Syr.	Chald.
Sing. k'tal	k'tal
ketlat	kitlat
k'talt	k'talt
k'talt(i)	k'talt
ketlet	kitlet
Plur. k'tal(u)	k'talu
k'tal(i)	k'tala
k'taltun	k'taltun
k'talten	k'talten
k'taln	k'talna

Imperativus

Sing. k'tul	k'tul
k'tul(i)	k'tuli
Plur. k'tul(u)	k'tulu
k'tulen	k'tulna

Här torde Förf. icke hafva bordt lemna oanmärkt en egenhet hos de Arameiska språken, att de sammanbinda participiet med det personella pronomen, och på detta sätt bilda likasom ett nytt tempus, t. ex. $\Delta\lambda\delta\delta$ af $\Delta\lambda\ \text{ו}\delta\delta$, חללך af $\text{חלל}\ \text{לך}$, *du dödar* o. s. v.

Nu, sedan Förf. slutat behandlingen af de Arameiska språken, yttrar han (s. 28, r. 1.) "Dialectis Syriaca et Chaldaica ita inter ipsas collatis, nulla cuiquam, credo, supererit dubitatio de mutua, quae in iis intercedit, affinitate et similitudine." Här kunde med skäl frågas: har man före detta arbetes utgifvande någonsin tviflat på Syrisk och Chaldeiska språkens inbördes frändskap och likhet? Nej. Men om ändock något tvifvel varit kvar, har detta genom ifrågavarande arbete blifvit häfdt? Nej; ty 1:o innehåller denna comparativa framställning ingen ting nytt, som är sannt, och ingen ting sannt, som är nytt. 2:o har Förf. vid behandlingen af particlarne icke framhaft de former, som mest styrka båda språkens frändskap och likhet, deremot ofta fränkämt etdera det, som

båda hafva gemensamt. 3:o har Förf. vid fråga om nominers pluralbildning visserligen å ena sidan genom ofullständiga uppgifter gjort likheten större än den verkliga är; men å den andra genom oriktiga uppgifter gjort den mindre än den är. 4:o har Förf. tillagt vissa Chaldeiska conjugationer likhet endast med de Hebreiska, då de deremot hafva samma likhet med de Syriska. 5:o har Förf. vid fråga om det Chald. praeteriti utbildning, till det mesta undanhållit de regelbundna och med de Syriska likljudande afformativer, hvarigenom frändskapen blifvit betydligt maskerad.

Härefter öfvergår Förf. till *Samaritanskan* (sid. 32) och anmärker först Gutturalernes täta inbördes förväxlingar. I sammanhang härmed yttras i not. r: "Litterarum permutandarum exempla haec e *Carminibus Samaritanis* collecta documento erunt: קעם pro קים p. 65 cet." De anförda citaterne hänvisa icke, såsom man skulle förmoda, till Samaritanska texten, der de förekomma, utan till GESENIUS anmärkningar, der de förklaras. Vidare: "In verbi 2:da pers. praet. ך pro ך occurrit, ut in lingua Aethiopica et Melitensi." För denna upplysning hafve vi väl GESENIUS att tacka, som i Carm. Samar. p. 43 säger: -- "qui quidem loquendi usus - - - linguae etiam Aethiopicae in toto praeterito flectendo proprius est, neque a vulgari Melitensium idiomate alienus." — Förf. slutar dessa uppgifter med den försäkran: "Haec ultima permutatio (neml. af ך till ך) antiquitatem, ni fallor, summam prae se ferens, in versione Pentateuchi non reperitur." Förf. har här uttryckt sig bestämdare än GESENIUS, som blygsamt yttrar: "Caeterum in versione samaritana Pentateuchi hunc idiotismum nusquam observavi."

Till de anförda pronomina person. (r. 20, följ.) kunde man tillägga den Hebr. formen אני; till demonstrat. den Chald. דה och Talmud. אהן; till relat. Hebr.: אשר, som någon gång förekommer. Att frågeorden מן och מה

skulle mer än tillräckligt bevisa "fluctuationem inter Hebraeismum et Aramaeismum" (sid. 33, r. 4), kunne vi ej inse. Ty dels finnas redan inom Chaldeiskan begge formerne מן och מר; dels är det hos Samaritanerne en vanlig sak, att i slutet af ord använda ה der Arameerne hafva נ, såsom i status emphat. sing. och plur. m. m. Jfr CELLARI Horae Sam. p. 68—9.

S. s. r. 15. "In participio Peal activo similitudo cum Hebraeo est perfecta." Tage vi exempel ur regelbundet verbum, och icke afse participiets böjning, så uppkomma för det samma former, sådana som dessa:

Hebr.	Syr.	Chald.	Sam.
פקר	פקר	פקר	פקר

hvilka alla äro lika; alltså kan ej Hebr. med något skäl få företrädet. Jemnföre vi åter participier af oregelbundna verber så får Arameiskan ett bestämdt företräde t ex.

Hebr.	Syr.	Chald.	Sam.
קם	קאם	קאם	קאם
גלה	גלא	גלי I. גלא	גלי

Vid böjning träder likheten än mera fram, såsom: fem. sing. Aram. קימא, Samar. קימה.

S. s. r. 17. "Quod ad nomina attinet, ea statum emphaticum in singulari litterà ה affixa, in plurali mascul. יה, femin. אה, syllaba addita designant." Detta är förnycket ofullständigt, emedan inga restrictioner här, såsom vid de Arameiska nomina, äro gjorda, samt till en del oriktigt. I *stat. emph. singularis* antaga masculina ה, så vida de ej ändas på אי, då de ej få איה utan אה. Femin. på ה förvandla deras ה till תה: de på י, י få tillökning af תה. I *stat. emphat. pluralis* antaga mascul. יה; men de som i sing. redan hafva יה förvandla det i plur. till איה. Femin. hafva ej här, såsom Förf. påstår, אה, utan אהה (התה) t. ex. שלוחאתה, som förekommer i det af Förf. bifogade språkprof, p.

35, 2. Jfr OTHO, Synops institut. Samarit. p. 10, CELLAR. l. 1. p. 70.

S. s. r. 26. "Numeralia, si שׁוׁ exceperis, omnia omnino Aramaea sunt." Ut af räkneorden finnas ej mindre än 4, som äro helt och hållet Hebreiska, neml.: תשע och שבע, שבע, חמשה, חמש; ארבעה, ארבע, חשעה. Det af Förf. anförda שׁוׁ tillhör deremot icke Samaritanskan. *Sex* heter der bland annat אשה, hvilket öfverensstämmer med Syr. [ܫܝܫ]. Detta ord borde vara Förf. så mycket mindre obekant, som det förekommer i de af honom så ofta åberopade *Carmina Samaritana*, ja i *primae lineae* deraf, neml. Carm. I, 1: *intra sex dies* אשתה יומין.

S. s. r. 27. "Adverbia autem, conjunctiones, praepositiones ab Hebraeis desumpta sunt." Detta påstående förefaller oss mycket obegripligt. I *CELLARIJ Horae Samar.* p. 106 står: "Particulis utuntur Samaritani partim Ebraeis cet." Måhända har Förf. här öfversett ordet *partim*. På annat sätt låter det icke väl förklara sig; ty hade Förf. tagit dessa particlar i närmare ögonsigte, skulle han *säkerligen* ej såsom Hebr. ord ansett t. ex. בחר *post*, לוח *apud*, בארלה *antequam*, להל, מלהלן, הכוח *adhuc*, הכרה, אכרה, *ultra*, הלמלבר *procul*, אכה *huc*, אכה *sed*, אלא *nisi* מ. fl. Äfven förekomma i Samaritanskan så väl particlar, som andra ord af icke ens Semitiskt ursprung: CELLAR. p. 106—9. Redan i det språkprof, Förf. p. 34 meddelat, finnas flere icke Hebr. particlar, såsom ירה, מיסון, על אפי, ירה o. s. v.

Slutligen vidrör Förf. (p. 35, följ.) Zabeiska dialecten, men i största korthet. Ungefär en half sida upptages af grammatiska anmärkningar, resten af språkprof och historiska upplysningar rörande några Zabeiska codices. — Hvad som först möter, är våldsamma consonantförändringar, sådana som "ארץ, ארע סין ארך" (sid

36, r. 1.). Ehuru vi ej vilje neka möjligheten af en slik förväxling, anse vi dock sannolikt, att i st. för ארך bör läsas ארק, i hvilket fall den ej blir större än i Chaldeiskan, der äfven ארקא är = ארך, Buxt. Lex. Ch. p. 230, Cod. nasar. Vol. II. p. 212, l. 11. 13. 16. 216, 13.

Då Förf. vid afhandlingen om de andra dialecterne äfven meddelat prof af deras pronominal-bildningar, men här icke, torde det ej vara ur vägen att anföra några af dem; person.: אנה, אנה, אנה, אנה; אנה, אנה; אנה, אנה; demonstr.: אנה, אנה; interrog.: אנה m. fl. (האין), אנה.

Uti not. z, s. 38 jemnföras de i texten förekommande ord עמרא ושימא med "אמרא ושימע", hvarvid hänvises till "Lib. Adami Vol. I. p. 230" Meningen är tvifvelsutän, att ur detta ställe hemta stöd för betydelsen af *imperium*, hvarmed אמרא blifvit af Förf. översatt (ty att שימע kan betyda *obedientia* behöfver inga bevis); men på den återopade sidan förekommer icke אמרא. Slår jag deremot upp detta ord i NORBERGS Lexidion, så finner jag följande: "אמרא (אמרא) *Jussum, auctoritas*. — — אמרא (אמברא) *aries*, it. *aries Zodiaci* Vol. I. 230. 11." Citaten här har endast afseende på det *sednare* ordet. Förf., som troligen blott ögnat på början och slutet af artikeln, trodde väl att citaten angick det förstnämnda, icke anande, att NORBERG kunde under en och samma artikel sammanfatta 2:ne ord af så olika betydelser, hvarföre Förf. utan vidare reflectiqn till stöd för sin mening använde en hänvisning, som var ämnad för någon ting helt annat. (Att אמרא [אמרא] *dixerunt* eller *dicentes* dersammastädes förekommer, torde ej böra afses. Jfr l. p. 216, 1—2.)

Vid genomläsningen har jag för öfrigt observerat följande oriktigheter, af hvilka en del väl bör anses såsom tryckfel:

- Sid. 23 r. 1 i st. f. פסל פסל läs פסל
- — - 3 — — חזר — חזר
- — - 9 — — יבב — יבב
- — - 22 — — ברזג — ברזל (?)
- — not. o. "In Mischna, Talmud" &c. bör sättas efter "Plerumque tamen Teschdid" &c.
- 25 r. 30 i st. f. interrogativa läs relativa
- 26 - 24 — — ינא, dum Masorethæ ינא läs ינא, dum Masorethæ ינא
- 27 - 1 i st. f. פלל, e פלל, e läs פלל, e פלל, e
- — - 20 — — להון, להון — להון, להון
- — - 28 — — יהון, יהון — יהון, יהון
- 31 - 7 — — סגניא — סגניא
- — - 22 — — חלל — חלל
- — - 23 — — ושריא שכללו — ושריא שכללו
- — - — — להון — להון
- 32 - 1 efter מנדה tillägg בלו, hvilket ord Syrus likaledes icke uttryckt: jfr. not. g.
- — - 3 i st. f. מלכין läs מלכין
- — - 4 — — סוף — סוף
- — - 27 — — אנדיק — אנדיק
- 34 - 6 — — ארעא — ארעא
- — - 11 — — במיסון — במיסון
- — - 22 — — ריקן — ריקן emedan det Samar. ריקני är substant., ריקן deremot adject. Närmast motsvarande är dock Syr. ܩܘܢܝܢܐ med apocoperad slutändelse, hvartill ock CELLARIUS riktigt hänvisar i Excerpta Samaritana p. 1 a.
- 37 - 6 i st. f. פלל läs פלל
- — - 10 — — פלל — פלל
- — - 14 — — פלל — פלל
- — - 16 — — פלל — פלל
- — - 18 — — פלל — פלל
- — - — — פלל — פלל

Härmed slute vi våra anmärkningar, likväl utan att vilja påstå, det vi uttömt ämnet: dertill har fattats oss både tid och tillgång till alla de materialier, Förf. be-
gagnat. Vi ha blott en sak att tillägga. Förf. har vid
behandlingen af de Arameiska dialecterne förbigått *Neo-
Syriskan*. Detta förundrar oss så mycket mer, som han
till behandling upptagit den vida magrare Egyptisk-Ara-
meiska eller Nabatheiska dialecten. Prof. RÖDIGER har
dels i sin *Syr. Chrestomathi*, dels i *Zeitschrift für die
Kunde des Morgenlandes* meddelat prof af den yngre Sy-
riskan: och om Förf. ej haft tillgång till mer än detta,
så hade dock derom kunnat sägas mycket mer, än hvad
som blifvit sagdt om Nabatheiskan; ty detta inskränker
sig blott till följande ord: "Quum e litteris Nabathaeo-
rum non nisi in inscriptionibus quibusdam aliquid su-
perest, quod tantummodo ad linguae indolem Aramaeam
agnoscendam sufficiat" (s. 35). Ett om äfven ofullkomligt
försök till en afhandling om Neo-Syriskan hade dessutom
satt Förf. i tillfälle att säga någon ting nytt, då deremot allt
det riktiga, han yttrat om Syriska, Chaldeiska och Sa-
maritaniska språken är känt förut och bättre genom
förhanden varande grammatiska arbeten. De få upplys-
ningar rörande Zabeiskan äro likaledes genom LON-
BACHS, HOFFMANNS m. fl:s skrifter bekanta; dessutom har
man deri en stor tryckt codex att rådfråga. Men om
detta nyupptäckta språks inre byggnad och förhållande
till systerspråken hafve vi liten eller ingen kunskap. Ju
mindre förarbetningar der förefinnas, desto värdigare fält
hade detta varit för Förf:s forskningar.

10785

De 90

D: Dc 90

ULB Halle

3/1

000 884 456

